

**Prof. dr Boro Tramošljanin, naučni savjetnik Evropskog defendologija
centra Banja Luka**

OTUĐENJE I NJEGOVE RAZLIČITE FILOZOFSE INTERPRETACIJE

Pojam otuđenja je dosta ambivalentan s obzirom da ima disperzivno značenje. U etimološkom pogledu otuđenje implicira nešto što je strano čovjeku i apsolutno odvojeno od njega na što ne utiče i stavlja pod svoju kontrolu. U medicinskom pogledu pod pojmom otuđenja se podrazumijeva odstupanje od normalnog prirodnog stanja. Otuda i termin *alienation mentis* koji upućuje na duševnog bolesnika pri čemu se otuđio od psihološki stabilne i normalne jedinice društva. Fenomen otuđenja je bio posebno interesantan i privlačan za njemačke filozofe. Ovom prilikom apostrofiramo one za koje smatramo da su reprezentativni u pogledu elaboracije otuđenja.

L. Foerbach je otuđenje posmatrao kao religiozni fenomen. Naime, čovjek svoje osobine kao što su dobrotu, znanje i plemenitost otuđuje od sebe i zamišlja ih ovaploćenim u natprirodnom biću Bogu. Dakle, čovjekova suština je apsolutizovana, otuđena od njega i transferirana u nadiskustvenom biću Bogu.

Za Hegela je specifično da je otuđenje posmatrao u skladu sa svojom idealističkom filozofijom koja je sa njime dovedena do vrhunca. Prema njegovom učenju u temelju svega bivstvjućeg se nalazi apsolutna ideja, odnosno apsolutni duh. Ona se u prirodi otuđuje od sebe da bi se u duhu vratila sebi i tako stekla svijest o sebi kao fudamentu svega postojećeg. U njegovom idealističkom sistemu prvo se javlja čista apsolutna ideja u svojoj neartikuliranoj, apstraktnoj egzistenciji izvan realiteta i nju proučava logika. Zatim apsolutna ideja u formi evolutivnog razvitka prolazi kroz tri modaliteta i to subjektivni duh, objektivni duh i apsolutni duh. Cjelokupna svjetska istorija, koja se redukuje na samorazvitak duha, prolazi kroz tri temporalna perioda: prvi period otpočinje sa drevnom istorijom istočnih naroda, prije svga Kine i Indije. Imajući u vidu činjenicu da istočnjaci ne znaju da je duh ili čovjek slobodan i kako to ne percipiraju onda to implicira da nisu slobodni.

Drugi period se odnosi na Grčku s obzirom da je njima prvima sijevnula misao o slobodi. No, ta sloboda je bila ograničena jer su robovlasnici kao manjina bili slobodni a većina robova je bila neslobodna. Po uzoru na Grčku i kod Rimljana je

postojala rigidna podjela na robovlasnike i robove gdje su prvi bili slobodni a drugi obespravljani.

Treći period se odnosi na istorijsko razdoblje reformacije koja je pobijedila kod germanskih naroda. Kod njih je, po Hegelovom mišljenju, dostignuta svijest da je čovjek slobodan i da sloboda duha determiniše njegovu prirodu koja je impregnirana ekskluzivitetom. Ovim je Hegel fetišizirao germanske narode čineći nepremostivu gradaciju između njih i drugih slovenskih naroda. To će kasnije poslužiti kao opravdanje i racionalizaciju nastanka najkonzervativnije rasističke teorije u istoriji čovječanstva.

Klasici marksizma Marks i Engels, za razliku od Hegela, su otuđenje posmatrali realistički u kapitalističkom društvu imajući u vidu antagonistički odnos između kapitalista i radnika. U tom specifičnom odnosu oni su razlikovali tri forme otuđenja.

1. Otuđenje radnika od rezultata rada. Radnik svojim radom proizvodi materijalna dobra koja ne pripadaju njemu nego vlasniku nad sredstvima za proizvodnju u licu kapitaliste. On suvereno odlučuje o plasmanu proizvedene robe na tržište sa ciljem da za sebe ostvari što veći profit. Sve to dovodi do toga da se rezultati rada radnika otuđuju od njega plasmanom na tržište. U svemu tome primordijalni cilj kapitaliste je da se obogati u što većoj mjeri u odnosu na radnike i da tim putem ostvari grandioznu vertikalnu društvenu pokretljivost. Nasuprot kapitalisti radnik za svoj rad dobija minimalni iznos najamnine koja mu nije dovoljna ni za reprodukciju njegove radne snage a kamo da zadovolji svoje više duhovne i kulturne potrebe.
2. Otuđenje radnika u procesu proizvodnje. Ono se manifestuje u činjenici da se radnik prilagođava procesu proizvodnje umjesto obrnuto da se proces proizvodnje prilagođava prirodnim predispozicijama radnika i njihovim sposobnostima. Sa filozofske humanističke antropologije posmatrano u samom činu proizvodnje kreativne mogućnosti radnika bi morale da budu manifestno potvrđene. No, to se ne događa jer u jednom stereotipnom načinu organizacije kapitalističke proizvodnje motivisanom da se za vlasnike kapitala ostvari što veći profit kreativni potencijali radnika ne mogu da dođu do svoje autentične artikulacije. Dakle, radnik je u suštini samo prost dodatak ili pribor mašine. S obzirom da on za kapitalistu nije cilj po sebi da ga posmatra kao prijatelja. Naprotiv, događa se obrnuto da je radnik za kapitalistu puko sredstvo za manipulaciju i iskorištavanje.

3. Otuđenje radnika od svoje suštine. Suština radnika kao čovjeka je u tome da je on homo praxis (praktično biće) koje stremi stvaralaštvu i kontinuiranim inovacijama u djelatnostima koje obavlja. Imajući u vidu činjenicu da on to nije u mogućnosti da ostvari u jednoličnoj organizaciji kapitalističke proizvodnje koju prati monotonija u radu onda je radnik implicitno otuđen od svoje vlastite biti ili suštine.

Posmatrajući fenomen otuđenja danas možemo slobodno konstatovati da se ono ekspanziralo u hiperboličnoj ravni, da ga nije moguće kontrolisati i postaviti u racionalne i prihvatljive okvire. S tim u vezi Zorica Tomić je na jezgrovit način dijagnostičirala modern postindustrijsko društvo, naglašavajući da je ono „kombinovano od mnoštva otuđenih, usamljenih i atomiziranih individua, lajbinsovih monada”.

I da zaključimo. Danas smo svjedoci sveopšteg otuđenja i postvarenja kao najekstremnije forme otuđenja. Zato u prvi plan dolazi do ekspanziranja sveopšte surovosti među državama diferenciranim u tabore sa ostrašćenim animozitetima što će da izazove Treći svjetski rat. On bi značio potpunu apokalipsu i poraz čovječanstva sa finalnim ishodom da završi u ropotarnici istorije.